

презентували все нові і нові книги Володимира Володимировича: «Генеалогія українського козацтва. Нариси історії козацьких полків», Київ. Видавничий дім «Стилос», 2004; Козацька еліта Гетьманщини. – К.: ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2008. – 452 с. і багато інших його праць.

Але найбільше ми пишалися, що свою найоб'ємнішу книгу «Козацька старшина Гетьманщини. Енциклопедія. – К.: «Стилос», 2010, – 791 с. Володимир Володимирович Кривошея презентував саме у нашому музеї в грудні 2009 року. Енциклопедія включила біографи 14591 козацьких старшин, які склали козацьку еліту Гетьманщини. Ця книга, як і інші праці Володимира Кривошеї стала настільною книгою дослідників та науковців, що працюють у бібліотеці Музею гетьманства.

І сьогодні Музей живе напрацюваннями Володимира Володимировича Кривошеї, пам'яттю про нього. Науковці Музею продовжують знайомити широке коло своїх відвідувачів з його науковими працями.

Galina Ya. I., Director of the Hetmanate Museum (Ukraine, Kyiv)

Volodymyr Volodymyrovych Krivoshey and Museum of hetmanhood

* * *

УДК 930.2:351.755.3 «1681»

Алфьоров О. А.,
кандидат історичних наук, науковий співробітник
Інституту історії України НАН України
(Україна, Київ), hetmanec@ukr.net

Різнченко О. С.,
завідувач лабораторії кафедри
дорожньо-будівельних матеріалів і хімії
Національного транспортного університету
(Україна, Київ), rznichenko.o@gmail.com

РЕЄСТР ОХТИРСЬКОГО ПОЛКУ 1681 РОКУ

У статті публікується реєстр козаків Охтирського полку, що були відправлені на гарнізонну службу в Київ у 1681 р. Це перша публікація реєстру охтирських козаків XVII ст. Сам документ було створено під час обліку козаків, що перед виходом до Києва зайшли до Путивля де мали об'єднатися із сумськими козаками Гарасима Кондратьєва. Реєстр налічує 596 козаків.

Ключові слова: Охтирський полк, реєстр, козаки, Київ, публікація джерела.

Володимир Володимирович Кривошея – Історик, що відновив обличчя Старої Гетьманщини. Забуті роди, сім'ї та й просто постагі ожили на сторінках його численних праць. Здається, ми вже почали втрачати живих людей Козацької України і вони стали для нашої історії статистами. Але з-під пера Володимира Кривошеї ці люди отримали власні біографії. Дослідник відновив їхні родинні зв'язки, справжні прізвища, що заховались під патронімами та прізвиськами, та, головне, він підняв на поверхню з мороку забуття тисячі і тисячі забутих постатей. А ці постагі – еліта Гетьманщини. Вони належали до тих верств, існування яких ми мали стерти з пам'яті будучи кілька сторіч колоніальним придатком імперії. Відновлення знань про Роди та рицарство України XVII-XVIII ст. – це найбільша заслуга Володимира Кривошеї.

Знаючи, яку особливу увагу приділяв наш видатний Історик архівним документам ми подаємо до публікації раніше невідомий реєстр Охтирського полку.

Слобожанщина була козацьким краєм, яким Володимир Володимирович прагнув зайнятися після завершення величезної серії з історії полків Війська Запорозького.

Документ, що публікується – це реєстр охтирських козаків, які згідно царського наказу мали відбувати гарнізонну службу в Києві у 1681 р. [1]. Переписані охтирські козаки мали в об'єднатися Путивлі з козаками сумського регіменту Гарасима Кондратьєва і вирушити до київської фортеці де, згідно умов переяславської ради, розмішувалась московська залога. Через те, що Слобідські козацькі полки були утворені на території Московського царства, тож і підпорядковувались вони царській адміністрації. Старшим над об'єднаним охтирсько-сумським загоном мав стати козак охтирського полку Микита Усмонць.

Реєстри Охтирського полку публікувались і раніше [2, с. 3], але ця публікація перша серед інших, що стосується XVII ст.

У документі записано 596 козаків. Полкової та сотенної старшини серед них не зазначено, що свідчить про те, що інша частина полку лишалась із старшиною в Охтирці. Козаки подекуди записані зі вказівками на ступінь родинного зв'язку («брат», «зять»), що свідчить про відправку молодших членів родини на гарнізонну службу у Київ, адже тривати вона могла понад року.

Публікацію здійснено відповідно до «Правил видання пам'яток, писаних українською мовою та церковнослов'янською українською редакції» [4]. Усі надрядкові літери внесені в рядок і позначені курсивом. Збережено написання слів під титлами. Наголоси, придиhi та акценти не позначались. Помилки писарів не виправлялись. Усі особові імена та прізвища передані з прописної букви.

Публікація тексту:

// Арк. 1

Списакъ Сумского Герасимова Григорьева полку Кондратьевыхъ

да Ахтырского Сидорова полку

Каменева казакомъ которымъ

в нѣшнем во 189 м году по указу великого

гѣдря цря і великого князя Феодора

Алексеевича всеа великия і малыя

и былыя Росіи самодержца і по

грамотѣ из розряду по выбору

полковниковъ довелось быть

на ево великого гѣдря службѣ в Києве

з думнымъ дворяниномъ і воеводою

с Кириломъ Осиповичемъ Хлоповымъ

а старшиною над тами

казаками велено быт Ахтырского

полку казаку Миките Усмонцу

і высланъ он Микита из Белгорода

для приему казаковъ в Ахтырской

апреля въ 23 м числа нѣшнего

189 го году і списокъ там казакомъ ему Миките

даъ за дячьєю приписью

а велено ему у полковника у Сидора

Каменева по списку казаковъ

принявъ итить с ними в Путивль

// Арк. 1 зв.

с поспешеньемъ а Сумского полку

казаковъ для той же службы

велено выслать в Путивль прежево

Микиты и о высылке техъ
казаковъ из Бѣлгорода писано апрѣля 20 м числа
Ахтырскаго Сидорова полку Каменѣва
Ивановой сотни Вотченкова

Ахтырские

Григорей Гвоздѣв
Трофим Журавленко
Раман Красногруденко
Фѣдор Ткаченко
Петръ Марющенко
Михайло Пчеляникъ
Фѣдор Гончарь
Василей Алховикъ
// Арк. 12 зв.

Павел Плетеницкой
Иванъ Дядя
Родион Лобунской
Еким Ткаченко
Леон Лушпий
Яцко Коложной
Тимош Бойко
Улас Маслов зятъ
Леон Огрѣб

Омелян Сынолицей
Павел Маслов зятъ
Юско Яковлѣв
Степан Коноваленко
Сѣмен Бакуринскій
Тимошъ Сахарченко
Аниско Рашѣвскаго
Иванъ Дякъ
Лѣвко Рѣва
Грин Кириковскій
Самойла Леонтѣев
Иванъ Ктиторъ

Иванъ Пустовойтъ
// Арк. 13

Григорьевой сотни Тимофѣева
Никифор Шинкаръ
Омелян Роскушенко
Иванъ Вѣртела
Фѣдор Скорицовъ
Иван Легенкій
Павло Бабенко
Остапъ Винникъ
Фѣдор Головня
Тишко Ковтунъ
Иван Токоренко
Алекса Солодовникъ
Процькъ Сагноико
Кононъ Сташинскій
Миско Ковалѣв
Яким Причина
Данила Лагацичъ
Савелевой сотни Буймера

Григорей Лубунецъ
Сава Шолудченко
// Арк. 13 зв.

Иван Зеленскаго зятъ
Михайла Рыбалка
Иванъ Катринъ
Ерема Торяникъ
Леон Ставской

Степан Осерной
Иванъ Гуценко
Косян Старой
Матвей Чорной
Торас Близнюковъ
Иванъ Гончарь
Тимошъ Олховикъ
Тимко Безрутчишинъ

Степан Резникъ
Лавринъ Ендинъ зятъ
Дмитро Янченко
Миско Ружинской
Лукьян Логиновъ
Степан Дехмистръ
Грицко Клементѣевъ
Гаврило Ковалъ
Леон Косыревъ
Дмитро Ружинской
Ерема Гончаренко
Трофим Степановъ
Сѣмен Чорноткозенкой
Демьянъ Косаренко
Тимошъ Тимошенко
Васил Береговій
Иванъ Солошенко
Фѣдор Луговій
Сахно Миколаѣв
Иван Говорушенко
Мартинъ Штука

Иван Криниченко
Фѣдор Повстаній
Лавринъ Килишенко
Яковъ Ленъ
Евтух Кудиненко
Иван Лукьяненко
Радко Богатій
Понас Рыбалка
Юско Повстаній
Улас Хадукай
Павло Жила
Гаврило Лукинъ
Харко Колениченко
Родька Мартининъ
Гуринко Баба

Иван Дуля
Ничипор Карповъ
Грицко Люборецъ
Андрей Масло
Василей Божковъ
Савка Ермаченка
Иванъ Литвинъ

Коленикъ Лоі
Васил Корен
Игнат Левенець
Петро Степер
Дмитро Климентой
Каленикъ Зенковскій
Ласар Старій
Яков Холапуда
Савелей Хорошей
Андрей Чернобровой
Остапко Донецъ
Михайло Шитинъ
Фѣдор Косаръ
Яков Вѣргунецъ
Микита Тележной
Григорей Венесенко
Прохар Безпалчей
Фѣдор Резниченко
Михайла Носачъ
// Арк. 14

Фѣдор Ячира
Тимофей Коновалъ
Тимофей Рудой
Филипъ Мелникъ
Михайло Друцкій
Сѣмен Фоменко

Богодуховские

Иван Шийкинъ
Степан Безверхой
Павел Дмитреѣв
Сидор Красножоненко
Петръ Кочерженко
Иванъ Чюйко
Тимофей Казакъ
Тимофей Дехтяревъ
Тимко Ринса
Павел Бабенко
Прокофей Сребянскій
Фѣдоръ Прилуцкой
Григорей Селитрениковъ
Лахтион Старій
// Арк. 14 зв.

Петро Прочонной
Иванъ Тютюнникъ
Тимофей Грунскоі
Лукьян Шепелъ
Яким Невинной
Степан Белицкой
Иван Солодовникъ
Терентей Ткачъ
Фѣдор Колачникъ
Васил Тетюхинъ
Михайло Удовиченко
Иван Окунецъ
Павел Швець
Иван Надолинной
Иван Лысенко
Осипъ Сипко
Васил Новомлинецъ
Сафрон Сребянскій
Петро Колесникъ
Ласар Лазковъ
Ерема Пасечникъ

Иван Тихой
Иван Ставиской
Марко Тотариненко
Ничипор Нагорной
Гаврило Старій
Лаврин Винникъ
Дмитро Мальі
Максим Стрѣлбицкой
Леон Ковалѣв
Давыд Долченко
Раман Денесенковъ
Григорей Стороженко
Кость Лотышенко
Михайло Хлака
Самойла Писаръ
Сѣмен Маткунъ
Степан Слепцовъ
Данила Короченской
Михайла Щербина

Михайло Ющенко
Матвей Петренко
Демьян Чюмакъ
Гаврило Даниловъ
Офонас Лячъ
Степан Смаглеі

Степан Артемовъ
Понас Резникъ
Елтух Артемовъ
Каленикъ Насаровъ
Трофим Литвинъ
Иванъ Литвинъ
Ерема Чюмакъ
Григорей Хупавецъ
Михайло Садорожной
Иван Нестеренко
Фѣдор Сластиукъ
Грицко Тридубъ
Михайло Перекотъй
Фѣдор Кукличъ

Андрей Плетенецкой
Костя Кожушкой
Филон Парпура
Яков Косикъ
Насар Сребрянской
Карпъ Речинской
Антон Бабенко
Антон Резникъ
Леон Вязовской
Филипъ Камянецкой
Игнатъ Мальі
Лукьян Бородай
Фѣдор Ружинскій
Герасим Ахтырской
Иван Чернускій
Иван Шикиманинъ
Кондратъ Еровый
Сѣмен Роменскій
Леон Богодуховскій
Андрей Переясловецъ
Марко Василѣвъ

Борис Ляхъ	Петро Тритолецъ	Семен Чернобай	Леон Савельевъ
Сахно Яровый	Григорей Посюболо	Федор Лыхацкой	Дмитро Горбатой
Родко Иванов	Мартин Маскал	Лаврон Жолновачъ	Опонас Раменский
// Арк. 15		Яков Бужинской	Максим Великой
Федор Зябло	Петро Куйнеръ	Григорей Тетерятников	Насар Долченко
Федор Чипурний	Иван Кваша	// Арк. 16 зв.	
Сеннянские		Степан Кучерявой	Иван Гова
Михайла Дубовиков	Григорей Переверзюк	Иван Олешенець	Федор Будилов
Семен Богодуховский	Семен Клочков	Данило Сердюкъ	Леон Алексеев
Михайло Бугославский	Леон Шейкинъ	Леон Голтвянский	Семен Бубонистой
Федор Прядкин	Карпъ Городиской	Алексей Дехтярь	Тихон Ереминъ
Демян Сорокопуд	Иля Москоленко	Васил Олейникъ	Павел Мудрий
Торас Бахмацкий	Остапъ Ночвоглод	Козма Тетерятник	Тимофей Худой
Максим Лысяков	Макар Ходосенко	Микита Гладкой	Монжел Новичев
Раман Лютий	Андрей Горковой	Раман Малой	Иван Дмитриев
Фома Алейникъ	Федор Усатой	Петръ Ларионов	
Карней Алейникъ	Игнатъ Зубченко	Боровленские	
Леон Лисишин	Лукьян Старый	Гарасим Немыйножин	Леон Логвиненко
Ефрем Момот	Иля Филипов	Васил Деревянка	Степан Колодажный
Максим Шевченко	Яков Скрыпкин	Григоренун Рибчинъ	Яков Дарабаченко
Семен Шишацкой	Харко Чернушенко	Осипъ Микитенко	Гордей Сторож
Матфей Коблукин	Степан Дебынотин	Миско Чорный	Гаврило Игнатенко
// Арк. 15 зв.		Илко Сахарченко	Федор Сулимъ
Городнянские		Иван Гребко	Грицко Лихолат
Федор Гугнивой	Яков Комянецкий	Мартин Умець	Грицко Гончаренко
Иван Козменко	Кирило Жабченко	Кирикъ Корнеевко	Кость Коленикъ
Раман Величченко	Матфей Конникъ	Миско Коненский	Лукьян Плакса
Максим Гаврилченко	Иван Отрикушенко	Гаврило Сивоволин	Павло Лысый
Сидор Дыкой	Леон Божко	// Арк. 17	
Тимофей Ефимов	Тимофей Копилецъ	Савка Мазницын	Мануйло Боровенской
Игнат Подберезного	Петро Бруховецкой	Стецко Дейнека	Тимошъ Павленко
Григорей Шабелникъ	Алексей Литвинъ	Иван Туцкий	Миско Кобылка
Леон Рукачъ	Леон Стрелченко	Иван Мовчанъ	Илко Морозъ
Уласъ Богатой	Григорей Богменко	Ониско Шелтун	Прокопъ Локотникъ
Мирон Серого	Игнатъ Чорний	Гапон Лысый	Борис Пинненко
Давыдъ Сидоров	Сергей Яковлев	Иван Путивецъ	Васил Ющенко
Яким Зайкинъ	Григорей Лебединецъ	Иван Коволенко	Степан Мыщенко
Яким Степанов	Михайло Подолной	Мартин Купецъ	Иван Шлыкъ
Григорей Буряков	Матвей Городенской	Семен Мироненко	Феско Дороган
Осипъ Богнов	Костя Колесникъ	Омелко Опаренко	Грицко Богомол
Дементей Сипливой	Остапъ Пустовойтъ	Еремко Мелникъ	Васил Лопухъ
Амелян Буть	Алхрей Тотариненко	Офонас Мелникъ	Карпъ Ткачев
Иван Дехтярь	Степан Нелутон	Лавро Коломыець	Онтон Гладкой
Антон Щербатой	Миско Рудой	Иван Бобровский	Иван Глаз
Иван Римар	Михайло Сычъ	Тимко Подгирный	Гаврила Вовкъ
Мирон Гормашев	Грицко Решуткин	Кость Кривой	Яков Раннинъ
// Арк.		Иван Долгой	Кость Раманов
Кузма Белоус	Петро Белоусъ	Иван Давыденко	Савка Дейнека
Лаврен Бородатой	Микита Лющенко	Омелко Вогликов	Гордей Горкавой
Иван Ненайденко	Алексей Момотъ	Сафон Ярмистенко	Тимко Островянский
Гаврило Хиценко	Леон Бойковъ	Демян Черненко	Порфен Горбушь
Андрей Гарбуз	Иван Губинъ	Грицко Пимлин	Федор Посѣкунъ
Леон Близнякъ	Гаврило Великой	Насар Сухомлиненко	Петро Легкобитъ
Игнатъ Стрелець	Леон Семеновъ	Михайла Бабикъ	Петро Нездоймишапкин
Омелян Говтвянский	Семен Новак	Бакум Старый	Ячко Бабенко
Иван Драгунъ	Кирила Буйволов	Максим Горкавенко	Павел Левченко
Иван Полуляхъ	Кирила Прокофьев	Гарасим Куцый	Трофим Москал
Мурафенские		// Арк. 17 зв.	
Иван Романовъ	Петро Пловець	Иван Бирюкъ	Алексѣй Горкачев
Васил Буймеръ	Иван Грищенко	Грицко Грицанев	Матвей Будянский
Степан Сецюрин	Григорей Колесникъ	Филипъ Ногорянский	Миско Бойко
Сидор Емецъ	Федор Сердюкъ	Кондрат Десенко	Раман Погорѣлый
Андрей Юрьевъ	Михайло Жидко	Петро Швець	Васил Коротикъ

Сидор Тютюнник
 Иван Рябоконтъ
 Гаврила Лосовый
 Иван Жигалов
 Семен Сосуля
 Савка Тонкого
 Боровенского уезду села Белки
 Прохор Нелупъ
 Яков Дядя
 Кирикъ Лисицкий
 Федор Лукашев
 Федор Подлесной
 Васко Сухий
 Антон Слый
 Феско Сировацкой
 Омелян Иванов
 Кирикъ Липовой
 Мусей Брехунецъ
 Офонасей Коволенко
 Грицко Литвин
 Мина Степанов
 Федор Бойко
 Леско Кашенко
 Андрей Швець
 Сергей Локотникъ
 Федор Нечитайло
 // Арк. 18
 Федор Великой
 Яков Ковтун
 Гарасим Овечкин
 Семен Степанов
 Демко Цылуйко
 Федор Середа
 Ефим Ктитор
 Омелян Глухий
 Колонтаевские
 Васил Жаданенко
 Максим Солоний
 Павел Безверхий
 Осипъ Рябоконтъ
 Луцькь Андрѣенко
 Васил Трутъ
 Федор Шимченко
 Иван Пиковецъ
 Кирила Борановский
 Павел Реченный
 Семен Слепченко
 Яков Янжулин
 Миско Котелевский
 Остапъ Кирилов
 Федор Веригин
 Петро Сорока
 // Арк. 118 зв.
 Понас Сухий
 Миско Ламакин
 Грицко Солодовникъ
 Юрко Селенорожной
 Дмитро Резникъ
 Михайло Швець
 Иван Малькь
 Савка Прилуцкий
 Федор Шарин
 Феско Греченко

Иван Бугай
 Федор Винниченко
 Тишко Слый
 Грицко Дзюбан
 Грицко Олейникъ
 Гордеі Коплейко
 Федор Ласаревъ
 Иван Гладкий
 Корней Помасан
 Иван Василевъ братъ
 Яков Крючокъ
 Клим Смянь
 Трофим Крестьянин
 Насар Старый
 Матвеі Кадинецъ
 Лаврин Опеіникъ
 Иван Рудникъ
 Яков Луговой
 Кузма Перегуда
 Тимошь Конотопецъ
 Данила Шиленко
 Пилипъ Хилушенко
 Лукьян Голубъ
 Стецко Малимон
 Сергей Еремѣевъ
 Феско Стеценко
 Левко Толочко
 Гаврила Ковтуненко
 Лукьян Мелникъ
 Процькь Миглевъ
 Васил Сухий
 Данила Черепенка
 Иван Бова
 Степан Щендрикъ
 Семен Вовченко
 Гришко Рябоконтъ
 Иван Колачникъ
 Тимошь Кийков
 Илько Передерѣв шурин
 Миско Понасенко
 Микита Манжелѣвский
 Кость Сулима
 Лукьян Гречкин
 Иван Борановщентко
 Самойла Сахаревъ
 Иван Коваленко
 Раман Борчанский
 Михайло Ильин
 Наумъ Хоменко
 Кирикъ Камаряв
 Миско Макотер
 Степан Солошин
 Григор Убейбаткин
 Иван Чалый
 Леон Сергѣенко
 Иван Кривобокъ
 Федор Ющенко
 Васил Магилка
 Миско Сыса

Антон Конилоболоцкий
 Гришко Вязовской
 Стецко Борисенко
 Игнат Беликъ
 Игнат Сливка
 Рублевские
 Иван Твердый
 Илья Гормашъ
 Филипъ Колесникъ
 Васил Денека
 // Арк. 19
 Семен Рубель
 Прокопъ Черкашеница
 Левко Лепуха
 Сомов
 Справил Гришка Жуков
 Харко Солотоножко
 Паско Колачников брат
 Матвей Кушнеренко
 Леско Воронин зят
 Васко Коллюжный
 Афонас Солодовникъ
 Семен Дробязка
 Петръ Волкъ
 Данила Пелский
 Иван Смялянченко
 Феско Поттравной

Список використаних джерел

1. Російський державний архів давніх актів. – Ф. 22. – Оп. 40. – Спр. 19.
2. Перепись Ахтырского слободского казачьего полка 1732 года, составлено майором Михаилом Хрущовым. – Харьков, 2010. – 648 с.
3. Перепись Охтирського полку 1704 року /упор. В. Л. Маслійчук, А. Ф. Парамонов – Харьков, 2016. – 104 с.
4. Німчук В. В. Правила видання пам'яток, писаних українською мовою та церковнослов'янською українською редакції. – Київ, 1995. – Ч. I. Проект. – 34 с.

References

1. Rosijs'ky'j derzhavny'j arxiv davnix aktiv. – F. 22. – Op. 40. – Spr. 19.
2. Perepy's' Ahtyr'skogo slobod'skogo kazach'ego polka 1732 goda, sostavleno majorom My'xay'lom Xrushhovym. – Harkiv, 2010. – 648 s.
3. Perepy's' Ohty'rs'kogo polku 1704 roku /upor. V. L. Maslijchuk, A. F. Paramonov – Harkiv, 2016. – 104 s.
4. Nimchuk V. V. Pravy'la vy'dannya pam'yatok, py'sany'x ukrayins'koyu movoyu ta cerkovnoslov'yans'koyu ukrayins'koyi redakciyi. – Kyviv, 1995. – Ch. I. Proekt. – 34 s.

Alf'orov O. A., Ph.D. Fellow of the Institute of History of Ukraine (Kyiv, Ukraine) hetmanec@ukr.net

Riznichenko O. S., head of the laboratory of road construction materials and chemistry of National Transport University (Kyiv, Ukraine), riznichenko.o@gmail.com

The register of Cossacks of the Okhtyrka regiment 1681

The register of Cossacks of the Okhtyrka regiment, which was sent to the garrison war-service to Kiev in 1681, is published in the article. This is the first publication of the Register of the regiment of Okhtyrka Cossacks in XVII. The document itself was created during the account of Cossacks who followed to Kyiv. Before that they had to come to Putivel. There they had to unite with the Sumy Cossacks of Colonel Harasym Kondratiev. The registry has 596 Cossacks.

Keywords: *Okhtyrka regiment, register, Cossacks, Kyiv, publishing sources.*

* * *

УДК 930.2:(045)-054.72(443.61)“1925/1940”Мазепа

Гордієнко Д. С.,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України (Україна, Київ), dmytro.gordiyenko@gmail.com

ПОСТАТЬ ГЕТЬМАНА ІВАНА МАЗЕПИ НА СТОРІНКАХ ЧАСОПИСУ «ТРИЗУБ» (ПАРИЖ, 1925–1940)

Стаття присвячена огляду та аналізу публікацій часопису «Тризуб» – офіційного пресового органу УНР в екзилі за період 1925–1940 рр., присвячених постаті гетьмана Мазепи. Емігрантські публіцисти звертались до постаті гетьмана у контексті сьогодення. Публікації та заходи, присвячені Мазепи, проводили ідею про тяглість української визвольної боротьби, про зв'язок епохи та постаті гетьмана Мазепи з епохою та постаттю Симона Петлюри.